

MEDEDEELINGEN

VAN WEGE HET

NEDERLANDSCHE ZENDELINGGENOOTSCHAP;

bijdragen tot de kennis der zending en der
taal-, land en volkenkunde van
Nederlandsch Indië.

Onder Redactie van Prof. C. POENSEN.

VIER EN VEERTIGSTE JAARGANG.

TE ROTTERDAM, BIJ

M. WYT & ZONEN.

Drukkers van het Nederlandsche Zendelinggenootschap.

1900.

DE ZENDINGWETENSCHAP.

De Zending op Rotě. (I)

Referaat, voorgedragen ter Jaarvergadering in 1900,
door G. J. H. LE GRAND, Hulpprediker op Rotě.

Door Heeren Bestuurders van het Nederlandsche Zendinggenootschap uitgenoodigd mededeelingen te doen van mijn' bijna 10-jarigen arbeid op Rotě, voldoe ik daaraan met dankbaarheid. Geen uitnoodiging was mij verblijdender. Het Genootschap heeft een onvervreemdbaar recht op Rotě. Het recht der dankbaarheid. Het heeft dit door zijn 30-jarigen arbeid aldaar verworven. De gemeenten — voor zooveel zij geregeld bearbeid werden — hebben dit gevoeld, toen zij in '97 circa f' 100,— als feestgave bijeenbrachten. De namen van wijlen de BB. Le Bruin, Heimering en Hartig zijn te Rotě nog niet vergeten. Hunne nagedachtenis blijve in zegening!

Wat het eiland Rotě en wie de Rotěnees is, behoef ik in een' kring als deze slechts te resumeeren.

Zuidwestelijk \pm 6 uur stoomens van Timor gelegen, in grootte der prov. Groningen gelijk, heeft Rotě eene

(1) De bewoners van *Rotti* noemen zich *hàtáholi Lotě* of *hàtáhori Rotě*, ook wel *dahèna Lotě*, al naar het dialect dat zij spreken. De der zake kundige Lezer zal dit weten. Daarom schrijf ik — als sommigen vóór mij — Rotě daar dit overeenkomt met de werkelijke uitspraak en het naast staat aan de geijkte schrijfwijze. G. J. H. LE GRAND.

bevolking van \pm 54 duizend zielen, welke door haar eigen hoofden bestuurd, onder contrôle staat van een civiel Gezaghebber, die het Gouvernement vertegenwoordigt, waaraan de Rotënees gehecht is. Erg vruchtbaar is zijn tegenwoordig vaderland niet, hoewel het geenszins misdeeld is met schilderachtige gezichten. Zijne behoeften zijn echter weinige. Wekenlang kan hij zich vergenoegen met wat maïs en het sap van den toewakpalm. Zijn rijkdom – zoo hij zich daarin mag verheugen – bestaat in vee: paarden, buffels, varkens, enz., waarvan Rotë overvloedig voorzien is. Niet zwaar, maar lenig, rap, donkerbruin met glanzend zwart sluikehaar, is de Rotënees onder goede leiding zeer vatbaar voor verstandelijke en zedelijke ontwikkeling en niet lui, mits hij zelf de vruchten van zijn arbeid mag genieten. Goedaardig en vroolijk van aard is hij liefhebber van muziek en zang; doch ook evenals de Cretenzer in Paulus'dagen „altijd leugenachtig”. Getrouwd, wordt hij gaarne vader van een talrijk kroost. Blijft hij kinderloos, dan is het 10 tegen 1 dat hij geen misstappen begaat. Niet zelden zorgt zijn' vrouw dan ook voor een 2e „hulpe tegenover hem”, om haar echtvriend niet geheel van zich te vervreemden. Volgens een Rotësch spreekwoord mag een radja 9 en een fetor 8 vrouwen hebben. Concubinaat en polygamie telen dan ook nog al te welig voort. Zijn godsdienst bestaat voornamelijk uit vereering der nitoe's (geesten der afgestorvenen). Deze gunstig voor zich te stemmen is zijn streven. Wel spreekt hij van Lama-toeak (Heer) of Mave toewalain (Groote heer in de hoogte), maar in schier al zijn aangelegenheden wendt hij zich tot de nitoe's en op zijn oogstfeest krijgt lèdo (zon) en boelan (maan) het leeuwen-aandeel van zijn dank. Geheel zijn openbare als huiselijke eredienst wordt beheerscht door vrees. Hij heeft een

vaag begrip van eenig voorbestaan na den dood, doch ook hier blijkt de waarheid van het gezangvers:

„Met *blijdschap* aan het graf te denken is ook een vrucht, die 't *kruis* ons gaf". Ten bewijze moge een der panton's (liederen) strekken, welke bij eene begrafenis gezongen worden:

„Pata dai ao lilo, te solo soeti ao engě kala, ma tene besi, langa saä kala. Sila sapoe boï, ma lalo boï; lalo kela soeki bete nala, ma lalo kela lole lada, ma sapoe kela doela doki malole do malaä. Lalo kela booe toewa la bengoewa ma neka hade la betole, ma sapoe kela iko mana fifioe do soela wona mamasoek kala. Sama lèò foi ia, ma deta lèò ledò ia; ita tola non ia boï. Lèò latě dai a neoe, fo dai holoen, ma batoe loenin. De ita boï o, manasapoe ma mana lalo; de dai holoe ita boï, ma batoe loeni ita boï. De teman ta dai bofo, do batoe poi. Tebe leo na tebe, tetoe lele lasi, do tema toi ao noela teman ta dai bafo, ma tetoen ta batoepoi". – Vrij vertaald luidt deze panton aldus:

Ook de aanzienlijksten en de machtigen en de helden en de rijken – allen moeten sterven. Zij allen moeten op deze aarde hunne schoone schatten en goederen en hunne fijne met fraaie bloemen versierde kleederen en hun lekker eten en hun' sterken en zoeten drank en al hun vee achterlaten. Gelijk heden onze bloedverwant afdaal in het graf en wij het met aarde dichtmaken en met steenen dekken, – zoo zullen wij ook sterven en zij zullen ons begraven en met aarde dichtmaken en met steenen bedekken. Daardoor is er geene gelukkige stemming en geen rustig leven in de vlakten of op de rotsen. Waarlijk het is alzoo: tevreden leven is geenszins op deze aarde.

Welnu, het geheim om bij de gedachten aan dood en graf toch den vrede des gemoeds onverstoord te bezitten

en den koning der verschrikking als een bode van eeuwige blijdschap te begroeten, werd – het is u bekend – reeds ten tijde der O. I. Compagnie den Rotënees bekend gemaakt. En dat een volk met zulke liederen het tevergeefs zou vernemen was niet te verwachten. In 1760 werden dan ook reeds 5870 Christenen op Rotë aange troffen. De in puin liggende kerk, welke Le Bruin in 1820 te Timor-Koepang vond, was echter wel een treurig beeld van het verval des Christendoms op Rotë, waarin het na 1760 geraakt was. Wat door de zendelingen van Uw genootschap voor of op Rotë, gedaan is, mag ik hier als overbekend wel stilzwijgend voorbijgaan. Boven dien arbeid mag wel – het is zoo teekenend gezegd – het woord teleurstelling geplaatst worden. Teleurstelling, maar niet – vruchteloos.

„Want 's Heeren heilwoord kan niet falen:
 Als Zijn Geest den hof doorwaait,
 Zal het lichten in de dalen,
 Rijpen wat de hoop nu zaait.”

Dat geldt ook van Rotë. En daarom mogen wij elkan der dan ook wel toeroepen: „Zaaier, zaai in Gods naam voort”.

Dat na 1859 de Gosnersche Zendelingen Jackstein en Pape te Rotë gearbeid hebben en de Zending der Utrechtsche Zendingenvereniging, De Bode, even als laatstgenoemde ook circa 2 jaar zijn krachten daaraan wijdde, mag ik als bekend veronderstellen. Meerdere vastheid is evenwel eerst aan den arbeid op Rotë gegeven, toen het Gouvernement dit als een hulppredikerspost op zijn budget bracht en de Heer P. J. Pennings in '77 als eerste hulp prediker te Baä zich vestigde. Deze was met ijver en toewijding tot 1879 werkzaam. Het Christendom, dat hij er vond, vergeleek hij met „een rouwdragende weduwe”

en tegen het gebruik der landstaal in catechisatie en godsdienstoefening verklaarde hij zich, omdat dan de eenige prikkel om het onderwijs te volgen zou ontbreken, terwijl ook de Rotësche taal te arm was om geestelijke zaken daarin uit te drukken en duidelijk te maken. Zijn opvolger, die van 1881-'83 zijn werk voortzette, de even ijver - als tactvolle W. A. van Malsen, heeft met de hem toevertrouwde talenten gewoekerd, zoolang het dag voor hem was. Hij stelde te Baü een kerkeraad in, legde daar in '82 het fundament van het eerste, soliede, steenen kerkgebouw op Rotë, wijdde zijn' onverdeelde aandacht aan het onderwijs, waartoe op zijn initiatief in enkele afgelegen kampongs het aantal particuliere scholen werd vermeerderd, wist een' vereeniging in het leven te roepen, welke voor leermiddelen en schoolbehoeften zorgde en zou met de hem eigene voortvarendheid en goeden blik op de behoeften van christen- en heiden-Rotënees nog meer tot stand gebracht hebben, zoo niet een' ernstige krankheid, welke hem noodzaakte te Makassar geneeskundige behandeling te zoeken, aldaar een einde aan zijn werkzaam leven gemaakt had.

In '85 kwam Pennings andermaal te Rotë, doch overleed nog in datzelfde jaar te Timor-Koepang. In het volgende jaar kwam de Heer G. de Vries onder voortdurende worstelling met het Rotësche klimaat het werk voortzetten, tot dat hij van Mei '88 tot December '89 tijdelijk te Koepang geplaatst reeds in Januari '90 moest repatriëeren.

Weer was voor de 4de maal in 10 jaar tijds de zorg voor de gemeenten aan de even ijverige als beleidvolle bemoeiingen van Br. Niks te Koepang toevertrouwd, tot dat wij in April '90 onzen arbeid aanvingen.

Evenals mijne voorgangers vond ik overvloed van werk.

Behalve de herderlijke verzorging der 18 gemeenten werden mij al spoedig 4 kweekelingen ter opleiding tot „Inlandsch leeraar” (goeroe) toevertrouwd; als lid-secretaris der Inlandsche schoolcommissie het toezicht op en de correspondentie voor de in de laatste jaren tot 11 gereduceerde Gouvernmentsscholen; de behartiging der belangen van de door of op initiatief mijner voorgangers gestichte particuliere, zoogenaamde Kampongscholen, terwijl ik het niet alleen wenschelijk achtte, maar ook een plicht der piëteit aan de nagedachtenis van Van Malsen om het steenen kerkgebouw, waarvan nog altijd het fundament daar lag als een stomme en toch welsprekende getuige van zijn' arbeid, te voltooien. In Juli '92 begonnen kon door de offervaardigheid der gemeente te Baä en den steun van vele gegoeden in de overige gemeenten de bouw worden voortgezet en den 22sten October '93 het eerste duurzame kerkgebouwtje worden ingewijd. (Van nog een tweetal, tijdens mijn verblijf te Rotě opgericht, zwijg ik, daar deze van inlandsch materiëel zijn opgetrokken). Wel ontbrak daaraan nog een' zoldering, en behoorde de kalkvloer door tegels of cement vervangen te worden; wel ontbraken er nog banken met leuningën voor ouden van dagen en vrouwen; wel behoorde het bezit van een orgel nog tot de pia vota, en riep de gebarste kerkklok op steeds gedempter toon ons toe dat ze door een andere behoorde vervangen te worden, maar — met een goede dosis geduld, die wij bij ons werk — evenals chinine — voortdurend noodig hadden en de telkens opnieuw ingeroepen offervaardigheid der Christenen, zijn al die wenschen vervuld geworden.

Geen mindere zorg dan de behartiging dezer stoffelijke belangen der gemeente baarde mij de schreiende behoefte aan degelijke voorgangers. Wel genoot ik voor sommige

gemeenten de medewerking van een actieven of gepensionneerden Gouvernementsonderwijzer, maar behalve dat dit niet in de 11 landschappen, waar een Gouvernementschool gevonden werd, het geval was, moest ik mij voor andere vergenoegen met de hulp van gemeenteleden, waaronder slechts een enkel lidmaat, doch de meesten zelfs op 's lands wijze samenleefden, terwijl het mij later bleek, dat meer dan een ter wille der belooning in nature hem door hulp der hoofden geschonken, ijveriger handlanger was dier heidensche of heidensch gezinde hoofden dan de gewillige dienaar der gemeente. En ook zóó bleven er van de 18 gemeenten nog eenige over, welke slechts 2 à 3 maal 's jaars – op mijn bezoekreizen – het „Vrede door het bloed des kruises” hoorden verkondigen.

Het stemde mij dan ook tot lof en dank aan den Heer der gemeente, toen ik in Maart '94 de eerste mijner kweekelingen en tevens de eerste tot inlandsch leeraar opgeleide Rotënees tot zijn arbeid mocht inzegenen, in Februari '97 door een 2de en in Juli '98 door een 3de gevolgd, terwijl, naar ik op goede gronden vertrouw, de 4de thans gereed staat de gemeente te dienen.

Doch ook mijne vrouw leverde haar contingent – en geen onbelangrijk – in den arbeid der gemeente. Gezwegen van het onderwijs in nuttige handwerken (hetwelk zeer begeerd werd), dat zij aan de kinderen der gemeente te Baä gaf, zoo ziekte of huiselijke omstandigheden haar daarin niet verhinderden, en het toezicht – bij mijn afwezen – op de kweekelingen, wier aantal vermeerderde tot het in Januari '98 8 bedroeg, waren steeds 4 tot 6 pleegdochters haar toevertrouwd om deze te vormen tot degelijke huisvrouwen. Sollicitanten daarvoor ontbraken nooit. Drie hunner zijn reeds getrouwd met Gouv. onderwijzers en twee met inlandsche leeraars. De Christelijk-beschavende

invloed, welke van de aldus gevormde gezinnen uitgaat, kan niet licht worden overschat. Het zijn als zoovele lichtpunten te midden van veel duisternis, die het oog streelen, het gemoed verwarmen en het hart met blijde hope vervullen. Christelijk huwelijksleven toch wordt op Rotė nog zeer sporadisch gevonden. De huwelijksband is zeer rekbaar. En ook zóó is hij menigeen té knellend en ontdoet men er zich dikwerf van om de nietigste voorwendfels. De sluiting en ontbinding des huwelijks wordt in het algemeen nog beheerscht door den voorvaderlijken adat. Of het meisje den jongeling, die haar wenscht te trouwen, genegen is, maakt in den familieraad geen punt van overweging uit, maar wel of zijn familie de belies (bruidskoopschat) kan betalen. Dit is een kwaad dat als een rustelooze zee voortdurend slijk en modder opwerpt. En de Rotėsche vrouw, hoewel niet in zulk eene slaafsche onderwerping als hare sexe in vele heidenlanden, gevoelt nog zelden al het vernederende van dit loven en bieden om haar bezit; integendeel – vaak rekt zij dit zich tot eere. Daarvan straks een staaltje. Nu hadden wij eene pleegdochter uit den gegoeden stand, die huiselijke omstandigheden in het ouderlijk huis terug riepen. Al spoedig werd zij herhaaldelijk door de familie van een heidenjongman ten huwelijk gevraagd. Zij weigerde echter beslist zich met een heiden, dien zij niet genegen was, al zou deze ter harer wille Christen worden, op 's lands wijze te laten uithuwelijken. Zij beriep zich op het door hare moeder en haren oom (haar vader was overleden, zoodat gene naar den adat in de rechten van dezen trad) en brōers gegeven woord, dat men haar niet zou noodzaken op heidensche wijze te trouwen. Op die belofte had ik hare als lidmaat aangenomen. Vroeger meermalen opgedane droevige ervaringen bij de aanneming van jongedochters

hadden mij er toe geleid die voorwaarde in het vervolg te stellen. Later kwam een andere huwelijkscandidate, een Christen, Ambonnees van geboorte, 3de onderwijzer aan de Gouv. school op mijn standplaats. Dezen was zij genegen, maar – nu vroeg de familie *f* 300,— als bruidskoopschat. Doch zij had buiten den waard gerekend. Onze oudpleegdochter zette zich vierkant tegen dit familiebesluit in en zeide: Al kon en wilde hij deze som of nog meer betalen, ik laat mij niet als een varken of buffel aan den meestbiedenden verkoopen. Als ik met hem trouw, dan zal het op Christelijke wijze zijn, zonder dat hij één halve cent voor mij betaalt. Zij kwam ons haar nood klagen, daar een paar der naaste familieleden – voornamelijk een brôer die Christen heette – haar op alle mogelijke wijze bedreigden en benadeelden. Het einde was dat zij van uit onze woning met dat jongmensch is getrouwd en de bruiloft zonder heidensch lawaai ten onzent is gehouden.

En nu het zoo even bedoelde staaltje.

In een mijner gemeenten was weêr een jongman op 's lands wijze getrouwd, van wien ik dit niet had verwacht. Nu waren teleurstellingen in onzen arbeid – ook dergelijke – niets ongewoons. Vaak bleek mij dat vroom schijnenden goddeloos waren en goddeloos schijnenden wel vrome aspiraties hadden. Ik ging hem bezoeken. Ik kon echter niet te weten komen of hij het christelijk huwelijk niet begeerde, om zich als zoo menige man den weg tot eventueële scheiding of polygamie niet al te zeer te versperren. Toen ik weer kwam en den inlandschen leeraar vroeg of die luidjes nu getrouwd waren, antwoordde hij: de vrouw wil daarvan niets weten vooraleer de belies (bruidskoopschat) betaald is. Zij zeide: indien er geen belies voor mij gegeven werd, zou mijn man en zijn

familie wel denken, dat ik nog minder waard was dan een buffel of een paard.

Nu moge meer dan een Rotësch christen al zijn welbespraaktheid aanwenden – een eigenschap, waarvan de Rotënees een' goede dosis bezit – om u met een' ijver, een' betere zaak waardig, trachten diets te maken, dat die belies geen koopprijs, maar slechts een bewijs van dankbaarheid is aan de ouders der uitverkorene, dat zij haar met veel moeite en opoffering hebben groot gebracht, totdat zij een' bruikbare huisvrouw werd, – de droeve werkelijkheid zou u spoedig dien waan ontnemen.

Het in 1874 – ter ontijdiger ure – toepasselijk verklaarde „Reglement op het huwelijk der inlandsche christenen in de Molukken” op die der residentie Timor heeft de toewijding van het christelijk huwelijk jarenlang belemmerd. En nu mogen de vereenigde, aanhoudende pogingen van mijn waarden Broeder Niks en mij een gunstig succes hebben gehad, zoodat ons – en ook Br. Letteboer te Savoe – de bevoegdheid is toegekend christenen, onderdanen van hoofden, wien het zelfbestuur is gelaten, zonder voorafgaande aanteekening ten kantore van het civiel gezag te huwen, niet op eenmaal wordt daardoor de gewenschte toestand geboren. Slechts van lieverlede zullen de Christenen er toe komen een pad te kiezen, waarop slechts strijd hun wacht, om daarvoor een weg te verlaten – eerbiedwaardig door ouderdom – jarenlang gevolgd, waarop zij met hun' heidensche stamgenooten, waaraan in sommige gemeenten schier allen geparenteerd zijn, hand in hand kunnen gaan. Velen willen of kunnen maar moeielijk vatten dat het volgen van dien weg in strijd is met den geest des Christendoms. Bij voorkeur beroepen zij zich op Abraham, die hoewel „vriend van God” en „Vader der geloovigen” genaamd, toch bijwijven hield, en op David, die hoewel

hij het getal zijner vrouwen vermenigvuldigde niettemin „de man naar Gods harte” wordt geheeten. Zou men wellicht hierom zoo'n voorliefde voor Oud-testamentische namen hebben, welke in de gemeenten zóóveel worden aangetroffen, dat Prof. Wichmann, die indertijd Rotě bezocht, opmerkte „het halve Oud-testament zwerft er rond?”

In onmiddelijk verband met het concubinaat staat het luttel aantal lidmaten - \pm 125 op de 8000 gedoopten - dat slechts toenemen kan naarmate het eerste afneemt. Ook in deze allergewichtigste aangelegenheid zal het Evangelie, beademd door den Geest des Heeren, meer en meer overtuigen, dat christelijk huwelijksleven een' onafwijsbare eisch is des Christendoms.

Eene andere aangelegenheid, welke onze onverdeelde aandacht en toewijding vereischte, was het onderwijs. Het is waar Rotě bezit, gelijk reeds gezegd is, 11 Gouvernementsscholen, voorzeker een groot aantal in verhouding tot andere streken in onzen Oost. Doch - de wording der gemeenten hangt te Rotě nu eenmaal op 't nauwst samen met de school. Ontbreekt deze, dan kwijnen gene. Ook thans nog zenden vele heidenouders hunne kinderen slechts dan ter schole, als ze hen willen laten doopen. Het is dus zaak dat de Hulpprediker er steeds naar streve invloed op de onderwijzers te oefenen. Ook was het noodzakelijk de hier en daar ontstane kampongscholen te behouden en te verbeteren. Ter bereiking van dat doel mocht het mij gelukken in October '92 eene vereeniging in het leven te roepen (de indertijd door wijlen van Malsen gestichte was met hem ten grave gedaald), welker leden en begunstigerstal allengs toenam en door welke de bedoelde scholen in stand worden gehouden. Ook was het mij in Januari '95 gelukt een' Zondagschool te Baä te

**

openen. Thans bestaan er 6 in 5 gemeenten. Door den steun der genoemde vereeniging konden wij de kinderen hier scholen op het geboortefeest van onzen Heiland rondom den Kerstboom feest laten vieren.

Een gewichtig feit voor de gemeenten was het in 1895 door het Nederlandsch Bijbelgenootschap bezorgde Lukas-Evangelie in het Rotësch. Wel kleeft dezen eersteling, waaraan reeds bij mijn' komst een Rotësch Christen van Baä – Gouvernements onderwijzer – arbeidde meer dan een gebrek aan; wel was de ontvangst niet zóó hartelijk, als ik verwacht had, al werden er dan ook in dat jaar \pm 400 exemplaren van geplaatst, maar toch was het een' eerste schrede op een' weg, dien men wèl had gedaan van den beginne aan te betreden, toen het Maleisch als voertuig der christelijke gedachten volstrekt niet door de meesten – gelijk heden schier door alle Christenen – verstaan werd. Zou het Evangelie niet meer ingang gevonden hebben, of althans beter verstaan zijn, zoo het in vroeger tijden in de landstaal was gebracht? Niet dat wij thans het Maleisch kunnen missen. Dit zou, al werd op de scholen het Rotësch in het leerplan opgenomen, waarvoor nog alles ontbreekt, toch beoefend moeten worden als middel van verkeer tusschen de verschillende volken en volksstammen in de Residentie Timor, die alle hun eigen taal hebben. Zoo b.v. hebben de bewoners van het eilandje Daoe, in de onmiddelijke nabijheid van Rotě, slechts enkele duizend bedragende een' afzonderlijke taal. Welke beteekenis het Maleisch nog verkrijgen kan, als het Evangelie in steeds breeder kringen van Rotëneezen en Savoeneezen wortel schiet, valt niet te bepalen. Reeds nu wordt de invloed des Evangelie's op de inlandsche maatschappij gezien. Niet doordien op Rotě „6000 Christenen zijn, die op waardige wijze Christus belijden”, gelijk in „Kom

over en help ons", dat in '87 op nieuw verscheen, wordt gezegd. Het is er nog verre van daan. Ook wil ik mij niet beroepen op wat wijlen de oud-Zendeling en uitnemende Inspecteur van het Inlandsch onderwijs, Graafland, daarvan in de „Mededeelingen" schreef, ofschoon niemand uwer zou denken, dat hij de mooiste kleuren uit zijn' verfdooos voor de schildering der Rotësche maatschappij gebruikte. Maar laat mij u de woorden herinneren van een zeer bereisd en geletterd man, geen vriend der Zending, Dr. Herman ten Kate, die in '92 Rotë bezocht. Hij schrijft; „Wat de volksaard betreft, zoo komt de Rotënees in den grond het meest met den Samauër een Timorees overeen, hoewel de Christelijke beschaving, althans voor het uiterlijk zijn oorlogszuchtige neigingen beteugeld en zijn aard aanmerkelijk veranderd heeft. Na de bezwaarlijke tochten op Timor en Soemba was het reizen op Roti voor mij een ontspanning, een zorgeloos genoeg. Goede wegen, de grootst mogelijke veiligheid van lijf en goed, de zekerheid van een vriendelijke ontvangst allerwege, steeds goede en versche paarden, gewillige koeli's, schaduwrijke pleisterplaatsen in overvloed, kortom faciliteiten zooals mij nergens ter wereld op reistochten waren te beurt gevallen".

Dat de invloed des Christendoms ook daar openbaar wordt, waar de heidensche neigingen gevolgd worden, bleek o.a. te Oipao – aan de Oost-Zuidkust – waar het heidensch oogstfeest (hoes) na in jaren niet gevierd te zijn in '97 niet overeenkomstig den adat kon gehouden worden.

Vraagt gij mij wat mijn totaal-indruk is van de Rotësehe Christenen, dan antwoord ik: voor velen is het Christendom thans nog een Zondagsgewaad, waarmede men zich op zekere tijden kleedt, doch het huiselijk négligé is is van heidensche stof en naar heidensch patroon geweven. Nog maar al te velen staan alleen in de doopregisters als

Christenen bekend, en hechten bijgeloovig aan hun doopbrief, als ware deze een toegangsbewijs tot het Vaderhuis. Heidensche gebruiken worden nog al te veel in eere gehouden, soms door hen van wie men betere dingen zou verwachten, Eén staaltje daarvan uit vele. Een Christen riep mijne hulp in voor zijn broeder, wiens vrouw door den radja met *f* 100,— beboet was. En dat waarom? Eene tante van den man was aan de tering overleden. Eenigen tijd daarna werd een kleinkind van haar ernstig ziek. De vader (een Christen) riep een niana-songgo (offeraar, priester), wiens onderzoek naar de oorzaak der ziekte tot resultaat had, dat de bedoelde vrouw het kind behekst had. Met die wetenschap ging de christenvader naar eenen tamokoeng (3e hoofd), die de zaak voor den radja bracht, welke de heks met *f* 100,— beboette. Den radja, een Christen, wat alle radja's op Rotë in naam zijn (de eenige heiden-radja, dien ik vond, werd door mij gedoopt), wees ik op het onbillijke van die rechtspraak. Het bleek toen dat hem de zaak valsch was voorgesteld. De boete werd teruggegeven en de betrokken tamokoeng met *f* 15,— beboet.

Dat onder een zelfbestuur, gebaseerd op den voorvaderlijken adat, de Christenen soms tegen hun zin en wil in offerplechtigheden betrokken worden, behoeft zeker geen betoog. Ook daarvan een enkel staaltje. In een strandkampong had aan de monding van een rivier een krokodil een schaap weggesleept. Nauwelijks was dat bekend of de daar besturende tamokoengs besloten dat den baï (groot of overgrootvader), wiens trek in een schapenbout zoo ondubbelzinnig gebleken was, een offer — een schaap natuurlijk — moest gebracht worden. Men kon het bezoek van het geacht familielid — de krokodil — toch niet onopgemerkt laten, wat zeker niet ongewroken zou blijven.

Men liet een schaap halen. Doch de beroofde – een Christen – klaagde mij zijn nood, dat men voor dat doel zijn kudde had aangesproken. Niet zoodra had ik den radja daarmede in kennis gesteld of hij liet – het mag tot zijn eer gezegd daar het juist de straks bedoelde, eenige radja was, dien ik door den Doop pas in de gemeente had opgenomen – de schade vergoeden en gaf bevel het geëerde familielid op een kogel, in stede van op een schaap te trakteren.

Als Gij, M. H., niet uit het oog verliest dat Rotě telkens – vaak jaren – onbezet was; dat dus een' krachtige, geregelde werkzaamheid ontbrak, zoo onmisbaar bij de grootte van het arbeidsveld; dat ook thans nog \pm 45,000 heidenen tegen 8000 christenen Rotě bewonen; dat deze in een' overgangperiode verkeerden; dat de methode van werken steeds meer – uitgezonderd de laatste 25 jaren – op christianizeering dan evangelizeering gericht was, dan is er meer reden tot danken dan tot klagen.

Zijn tijdens onzen bijna 10-jarigen arbeid de gemeenten numeriek betrekkelijk weinig toegenomen – gemiddeld heb jaarlijks \pm 35 heidenen gedoopt – toeneming in christelijke kennis en geestelijken wasdom viel allengs meer te bespeuren. Ook behoefde er niet meer geklaagd te worden, dat er geen geschikte, zedelijk onbesproken jongelieden voor het leeraarsambt te vinden waren, gelijk in de jaren van wijlen de Broeders Pennings en van Malsen. Ik heb maar eenmaal een kweekeling wegens onzedelijkheid behoeven te ontslaan. In de meeste gemeenten is een kern van ernstige christenen, die in eerlijken levenswandel en godsdienstige uitingen de oprechtheid hunner belijdenis boven allen twijfel verheffen. Wilde ik meer in bijzonderheden afdalen, ik zou u kunnen spreken over een 2-tal zusters, die jarenlang getrouwe discipelinnen van Christus

waren in een' heidensche omgeving en die wij door Gods genade hopen weêr te vinden in het huis des Vaders met de vele woningen. Ik zou u kunnen verhalen van een broeder-ouderling, wiens trouwe toewijding en vrome zin weldadig aandeden; die een' verkiezing tot hoofd weigerde aan te nemen, om zich onverdeeld aan de belangen der gemeente te kunnen wijden en die op zijn sterfbed nog getuigde van de hope des eeuwigen levens, welke in hem was. Ik zou u kunnen wijzen op eene weduwe, die doet denken aan de door den Heiland geprezene om haar offervaardigheid. Ik zou u – om een' enkelen met name te noemen – kunnen vertellen van den oud-genootschapsonderwijzer, Andrias Thei, die thans reeds meer dan 50 jaar geheel belangloos den Heer dient in den arbeid des Evangelie's en in wien des Heeren belofte wordt bevestigd: „In den grijzen ouderdom zullen zij nog vruchten dragen; zij zullen krachtig en frisch zijn.”

Waar nu de Heer der zending zich zulke getrouwe getuigen onder de Rotëneezen heeft verwekt, daar mogen wij met een terugblik op het verleden en de aanschouwing van het heden de toekomst hoopvol tegengaan. En als nu de evangeliëdienaer, de onderwijzer en de civiel gezaghebber als een drievoudig snoer, dat „niet haast verbroken wordt”, elkander wederzijdsch waardeerend en steunend eendrachtig samenwerken, waaraan het, helaas! schier steeds op Rotë ontbroken heeft, dan zal wellicht de tijd nog aanbreken dat de Rotëneezen een christenvolk worden. Niemand meene dat wij ter bereiking van dat ideaal die onderlinge samenwerking volstrekt noodzakelijk achten. Wij koesteren de vrees niet van den reeds genoemden Dr. Herman ten Kate als hij zegt: „Zoo heden de gezaghebber en de zendeling voor goed het eiland verlieten, dan zou waarschijnlijk reeds morgen de Rotinees tot zijn

oude gewoonten terugkeeren". Neen, daarvoor heeft het Evangelie reeds te diep wortel geschoten en zou zich ook dan nog een' kracht Gods betoonen.

Onder de Rotëneesche pantons is ook deze:

Ifa Deli Doiò saoh Kende Bokai; lali Karambioe Doö toe Tana Taramedi.

De bonggi Teniama Tara, ma rai Mokaäma Kende.

Bafi soewe Teniama; Mokaäma, sisi; kamba kendo Mokaäma, Teniama kokodo.

De moraal hiervan is:

Indien men met elkander als broeders in liefde leeft, zal ongetwijfeld, als de een smart treft, de ander ook smart gevoelen.

Die wederzijdsche liefde en dat medegevoelen worde steeds meer in de Rotësche gemeenten gevonden als vrucht der liefde van en tot Christus. Dan zullen zij meer en meer een zout en een licht worden en eene stad op een berg, wier aanblik het geloof bevestigt, de liefde versterkt en de hoop verlevendigt om volijverig, overvloedig te arbeiden, wetende dat dit niet ijdel is in den Heer.

Ik heb gezegd.